

Кравченко Т.П.

**Термінологічні перспективи загальноживаного слова «земля» в
термінології аграрного сектора**

31 березня 2020 року Верховна Рада ухвалила зміни до Земельного кодексу й інших нормативних актів, які скасовують мораторій на продаж землі аграрного призначення і роблять земельний ринок можливим. Ринок землі в Україні буде з липня 2021 року, проте цих змін українському аграрному секторі чекали останні два десятиліття. Україна, один з найбільших експортерів агропродукції у світі, залишалася однією з останніх країн Європи, де немає ринку купівлі-продажу земель аграрного призначення. Ці позамовні чинники стали каталізаторами зрушень у термінології і на сьогодні спричиняють все більше зрушень.

Слово «земля» належить до найдавнішого пласта української лексики та має шість значень, з-поміж яких третє і п'яте – «речовина темно-бурого кольору, що входить до складу земної кори» та «грунт, який обробляється і використовується для вирощування рослин»[1, Т.ІІІ, с.557-

558; 2, с.364] – зазнали уточнення, мігруючи до термінології економіки АПК, і одержали в ній дефініцію: “ресурс, що використовується для виробництва сільськогосподарської продукції” [3, Т.І, с.602]. Ця багатозначна лексема, що ввійшла до наукового обігу, набула статусу терміна внаслідок “відсікання” частини значення та надання йому чіткого визначення (дефініції), а також є однією з ключових терміносистеми аграрного сектора. На термінологізацію цього слова вказує і його відмінна лексична сполучуваність, напр.: *землі рекультивовані – відпрацьовані землі, які знову приведено до стану, придатного для використання в сільському, лісовому, водному господарстві тощо* [3, Т.І, с.602]; *землі відпрацьовані – ділянки земель, на яких повністю або частково завершено розробки родовищ корисних копалин, формування відвалів, геологорозвідувальні, будівельні та інші роботи, пов’язані з порушенням ґрунту; вони підлягають рекультивації тощо* [Там же]. Відмінна лексична сполучуваність – це одна з характеристик термінологізації. Т.І. Панько, зокрема, зазначала, що “діапазон лексичної сполучуваності ... в терміна і загальноживаного слова не збігається” [4, с.203]. Атрибути, що приєднуються до цього терміна, збагачують його семами-спеціалізаторами.

Чимало загальнонаукових термінів стали обслуговувати термінологію аграрного сектора, поєднавшись із залежним компонентом «земля», який звузив їхнє значення, що сприяло розмежуванню значень терміна і вихідного слова, пор.: легалізація землі, консервація землі, паспортизація землі, моніторинг землі. Передислокація цих слів до зазначеної термінології економіки АПК супроводжується подальшим розвитком його семантики.

Термінологія на позначення понять аграрного сектора розширює свої межі за рахунок складних слів. Складання слів – прийом побудови формальних конструкцій унаслідок поєднання слів (або основ) чи їхніх скорочень (усічень), чим він відрізняється від інших різновидів морфологічного словотвору, орієнтованих на творення простих слів. Складні терміни утворилися на основі трьох способів складання – основоскладання, або композиції, словоскладання, яке об’єднує зрощення і юкстапозицію. У термінології аграрного сектора найбільшу групу становлять терміни-композиції, першою частиною яких є основа залежного іменника “земля”. Тут їх налічується близько 20, причому 7 із них, що позначають абстрактні поняття, процеси та властивості, не засвідчено жодним із словників, з-поміж них: землевлаштування, землеоблаштування, землеоцінка, землевіддача, землерозпорядження, землеустрій та ін.

Більшість складних термінів (комполітів) утворена внаслідок об’єднання в одній лексичній одиниці двох і більше основ повнозначних слів за допомогою сполучних голосних (за іншою термінологією – інтерфіксів) о, е(є), які дослідники вважають однією з основних

релевантних ознак таких одиниць, напр.: *виноробство, водовіддача, землевласник, землеустрій* тощо. Розрізняють основоскладання чисте і ускладнене суфіксом [5, с.115]. Продуктивнішим у досліджуваній термінології є складно-суфіксальний спосіб, коли процес поєднання основ супроводжується суфіксацією. пор.: *землекористування, землекористувач* і под.

Терміни-композиції з першою субстантивною і другою дієслівною основою, утворені на базі об'єктної синтаксичної конструкції, до складу якої входить дієслово із залежним іменником «земля», пор.: *володіти землею – землеволодіння; облаштувати землі – землеоблаштування*. Тут переважають терміни на позначення осіб та абстрактних процесів. У межах словотвірної категорії назв осіб засвідчуємо незначну кількість складних термінів з нульовим суфіксом (*землероб*) та з суфіксами -ець (*земледавець*), -ач (*землекористувач*), -ник (*землевласник*). Проте варто зазначити, що постпозитивний компонент -роб деякі українські мовознавці вважають уже суфіксоїдом [6, с.131]. Композиції на позначення абстрактних понять та процесів належать до словотвірних типів із суфіксами -нн- (*землезабезпечення, землерозпорядження*) та з нульовим суфіксом (*землеустрій*).

Не можна не відзначити те, що слово «земля» входить до складу термінів-іменників, утворених словоскладанням. Терміни-юкстапозиції (утворені способом складання слів; лат. *juxta* – поряд, біля; *positio* – місце) набувають все більшого поширення в термінології аграрного сектора. Складники таких термінів – цілі слова, що поєднуються безпосередньо, без з'єднувальних голосних за допомогою дефіса і виражають одне поняття.: *У разі продажу землі, яка уже слугує засобом виробництва (оброблювана земля), збільшується земля-капітал (остання складається з ціни землі та коштів, вкладених з метою підвищення її родючості), не збільшуючи і не зменшуючи матеріальний склад або просторовий її вимір.*

Активність вживання таких утворень пояснюємо позамовними процесами останніх років, епіцентром яких є земля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник української мови: У 11-ти т. – К.: Наук. думка, 1970-1980. – Т.1-11.
2. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с.
3. Економічна енциклопедія: У 3-х т./ Б.Д.Гаврилишин (гол ред.). – К.: Вид. центр “Академія”, 2000-2002. – Т. 1-3.
4. Українське термінознавство: Підручник. / Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
5. Словотвір сучасної української літературної мови / Відп. ред. М. А, Жовтобрюх М.А. – К.: Наук. думка, 1979. – 406 с.